

Kulesza, Ryszard

"Cezar", Gérard Walter, przeł. Danuta Wilamowska, Warszawa 1983 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 76/2, 389-390

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Gérard Walter, *Cezar*, przełożyła Danuta Wilamowska, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1983, s. 542.

Gérard Walter jest historykiem o niezwykle szerokich zainteresowaniach. Pisze z równą łatwością o zagadnieniach starożytnych, jak i o najbardziej współczesnych. Jego prace dotyczą historii starożytnej: „Brutus” 1938, „Cezar” 1947, „Neron” 1955, „Upadek Kartaginy” 1947, wydanie żywotów Plutarcha (pierwsze 1937, drugie 1958), tłumaczenia historyków rzymskich 1961 i inne, ruchów społecznych XVI i XVII wieku: „Tomasz Münzer” 1927, „Rewolucja angielska” 1961, rewolucji francuskiej: „Marat” 1932, „Robespierre” 1936—1946, 1961, „Babeuf” 1937, „Historia terroru” 1937, „Historia Jakobinów”, 1946 i inne, wreszcie historii najnowszej: „Lenin” 1950, „Historia rewolucji rosyjskiej” 1953, „Historia Francuskiej Partii Komunistycznej” 1948.

Biografie starożytne, w szczególności „Cezar” i „Neron” należą do najchętniej czytanych i wznawianych książek Waltera. „Cezara”, który we Francji ukazał się po raz pierwszy w 1947 roku po ponad ćwierć wieku zdecydował się wydać u nas Państwowy Instytut Wydawniczy. Zamiarem autora, przedstawionym we wstępie, pominiętym w polskiej edycji, było stworzenie przystępnej, popularnej pracy o Cezarze, która mogłaby stać się lekturą dla czytelnika nie posiadającego bliższej orientacji w epoce. Niezbędną pomocą miał służyć, stanowiący jakby naukowe zaplecze książki, obszerny komentarz w postaci przypisów źródłowych, wyjaśnień, wskazówek bibliograficznych. Z komentarza tego w wydaniu polskim zrezygnowano (powodem był oczywiście brak papieru), co sprawia, że mając przed sobą kadłubową postać pracy Waltera trudno wypowiadać się na temat całości. Należy w związku z tym zgłosić pewne żale pod adresem wydawcy, który dokonując znacznych cięć w pierwotnym tekście (wyd. francuskie 1947 r. — 745 stron, polskie 1983 r. — 542 strony) nie dał przedmowy, która wyjaśniłaby charakter książki i podała informację o jej autorze. Zabieg ten jest wprost niezbędny w wypadku pozycji dość w końcu kontrowersyjnej, co do której przeciętny czytelnik nie ma pewności, czy jest książką popularną czy naukową, jakie miejsce zajmuje w bardzo już bogatej literaturze dotyczącej Cezara.

Polska wersja składa się z czterech części. W pierwszej („Cezar wkracza do historii” s. 7—128) zaprezentowane zostały dzieje rodu, młodość Cezara i pierwszy okres jego kariery politycznej, aż do 58 roku p.n.e. Walter rozpatruje szeroko, w sposób niewątpliwie oryginalny, zagadnienie czasu powstania i celów pierwszego triumwiratu (s. 96 nn.). Nie brak w opiniach autora skrajnego subiektywizmu i nawet przesady np. gdy ocenia intencje Cezara w związku ze sprawą Rabiriusza (s. 66). Część druga („Podbój Gallii, s. 131—295) w całości traktuje o wojnach galijskich. Jest to bodaj najlepsza, najżywiej napisana i najbardziej interesująca partia pracy. Część trzecia („Wojna domowa”, s. 299—484) zamyka się w latach 50—48 p.n.e. Walter omawia w niej zagadnienia związane z prowadzonymi przez Cezara w tym czasie działaniami wojennymi i dyplomatycznymi. Te ostatnie nie zawsze przedstawione są w sposób dość przekonywający, a przede wszystkim konsekwentny. Ostatnia część — „Divus Iulius” (s. 489—522) — opowiada życie Cezara od 48 roku do wydarzeń, które nastąpiły bezpośrednio po zabójstwie. W tym jakby zakończeniu brakuje moim zdaniem chociażby skrótowej charakterystyki systemu politycznego wprowadzonego przez Cezara, jego koncepcji politycznej. Walter pominał lub potraktował zbyt pobieżnie wiele innych zagadnień np. ustawę

o municypalach czy reformę kalendarza. Generalnie zbyt mało w książce o Rzymie i imperium. Uwaga autora koncentruje się niemal wyłącznie na Cezarze, a mimo to brak zdecydowanie nakreślonej jego sylwetki psychologicznej i politycznej. Treść książki sprowadza się do opowiadania zdarzeń, przy czym nie zawsze są jasne związki i zależności zachodzące pomiędzy nimi.

Niewątpliwie praca napisana została w sposób barwny, czasami nieco rozwlekły, zawsze jednak interesujący. Innego zdania był jeden z angielskich recenzentów, wydania z 1947 roku, który stwierdził, że: „Mimo trwającego zainteresowania Cezarem i wydarzeniami jego epoki, biografia ta jest zbyt długa i gadatliwa jak na pracę popularną i będzie bardzo dziwne jeśli znajdzie ona we Francji lub gdziekolwiek indziej liczbę czytelników, która usprawiedliwiałaby zużycie w tych trudnych czasach tak wielkiej ilości papieru”.

Niedaleka przyszłość pokazała, że „Cezar” Gérarda Waltera osiągnął pełny sukces czytelniczy, czego dowodem następujące po sobie tłumaczenia angielskie, francuskie, hiszpańskie. W tym sensie zużycie papieru się opłaciło. Z pewnością odnosi się to również do wygłodniałego rynku polskiego, który błyskawicznie wchłonął dwudziestotysięczny nakład.

R. KI.

Józef Flawiusz, *Wojna Żydowska*, z języka greckiego przełożył oraz wstępem i komentarzem opatrzył Jan Radożycki, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 1980, s. 562.

Z satysfakcją trzeba odnotować ukazanie się tłumaczenia dzieła żydowskiego historyka Józefa Flawiusza relacjonującego dzieje antyrzymskiego powstania w Palestynie w latach 66—70, zakończonego zniszczeniem świątyni. Poprzedni polski przekład, bardzo piękny, dokonany przez Andrzeja Niemojowskiego a opublikowany w 1906 r. jest już wielką rzadkością bibliofilską. Tymczasem dzieło, zajmujące ważne miejsce w antycznej historiografii powinno być dostępne czytelnikom, którzy go w oryginale nie przeczytają. Jest to jedno z podstawowych źródeł pozwalających nam poznać Palestynę w dobie, w której rodziło się chrześcijaństwo; nowo odkrywane teksty uzupełniają jego świadectwo, ale nie są w stanie go zastąpić. Historykowi cesarskiego Rzymu „Wojna Żydowska” Józefa Flawiusza dostarcza niezmiernie bogatych informacji o funkcjonowaniu systemu administracji prowincjonalnej, tym cenniejszych, że pisanych, mimo prorymskich sympatii Józefa, z pozycji członka miejscowej elity. Jest to wreszcie jedno z najbardziej „czytelnych” dzieł rzymskiej historiografii fascynujących po prostu w swojej warstwie opisowej. Dobrze jest jeśli powiększające się z upływem czasu zainteresowanie judaikami może być zaspokajane tak fundamentalnymi pracami.

Tłumacz, Jan Radożycki, dobrze zna twórczość Józefa Flawiusza, gdyż razem z Zygmuntem Kubiakiem tłumaczył przed laty inne dzieło tego autora: „Dawne dzieje Izraela” („Ioudaikē archaiologia”) wydane w tym samym wydawnictwie w 1962 r. Przekładu dokonał starannie, z godną podkreślenia kulturą filologiczną, prezentując tradycję rękopiśmienną, sygnalizując w komentarzu *variae lectiones*. Tekst jest płynny, terminologia techniczna, przełożona bądź transkrybowana w poprawny sposób, nie będzie zwodziła czytelników na manowce.

Przekład poprzedzono wstępem (s. 9—39), w którym omówione zostały podstawowe problemy życia i twórczości Józefa Flawiusza. Autor odsyła przy tym czytelnika do nieco obszerniejszego studium ks. E. Dąbrowskiego zamieszczonego w przekładzie „Dawnych dziejów Izraela”. Szkoda, że wstęp do „Wojny” nie został opracowany starannie, gdyż tekst ks. Dąbrowskiego już się zestarzał (Józef Flawiusz i Palestyna I w. są przedmiotem bardzo intensywnych badań, odkrycia